

نگاه کارشناس

ضرورت عدالت جنسیتی در آموزش زنان

میترا کاوه‌ مریان*

■ در کشور ایران قبل و بعد از ظهور اسلام، آموزش زنان، تداوم داشته است. در تاریخ معاصر، اولین دبستان دخترانه ایرانی، در سال ۱۲۸۵ شمسی (۱۹۰۶ میلادی) به همت خاتم صفیه یزدی همرس مجتهد طراز اول دوران مشروطیت، شیخ محمدحسین یزدی، تأسیس شد. نام این مدرسه، عفتیه و تعداد دانش‌آموزان آن ۶۶نفر بود که ۱۶ نفر از آنان به‌طور رایگان به تحصیل مشغول بودند. انقلاب اسلامی ایران، شتاب بیشتری به علم‌آموزی زنان داد. به نحوی که در حال حاضر در عرصه‌های مختلف علمی، دختران و زنان، پایه‌پای مردان و گاهی جلوتر از آنها، قلّه‌های رفیع دانش را فتح می‌کنند. همچنین به موازات کسب مدارج علمی، نقش خانوادگی خود را به عنوان همسر و مادر، به نحو شایسته‌ای ایفا می‌کنند. آنان در یافته‌اند که اول آگاهی مادران، نقش تعیین‌کننده‌ای در پرمووری ملی دارد و دوم تلاش‌های تربیتی آنان، در درآمدت آثار خود را برای تداوم‌بخشی و بقای هویت فرهنگی، ملی و دینی جامعه بر جا خواهد گذاشت.

در عصر حاضر، دنیا به این باور رسیده که زنان، کارگردانان توسعه‌هستند و توانمندسازی آنان، نقش موثری در کارکرد ارکان دیگر توسعه انسانی دارد. آموزش نیز رکن اساسی توانمندسازی زنان است. برقراری عدالت آموزشی، می‌تواند با سرعت و منطق بالاتری رشد زنان را تضمین کند.

با گسترش تکنولوژی‌های آموزشی، تحصیل و اشتغال زنان در مراکز آموزشی مجازی می‌توان در مسیر تحقق عدالت آموزشی گام‌های بلندتری برداشت. پیشرفت ساختارهای آموزشی و شغلی، کارکردهای جدیدی را برای افزایش علم‌آموزی و مشارکت بیشتر زنان در فرآیند آموزش‌های عمومی و تخصصی پدید خواهد آورد.

مفهوم تازه‌ای که ما با استفاده از آموزه‌های دین اسلام مطرح می‌کنیم، «عدالت جنسیتی» است. بنابراین ما معیار «عدالت آموزشی» را جایگزین مفاهیم «برابری جنسیتی» و «توانمندسازی» زنان در سطح بین‌الملل پیشنهاد می‌کنیم و آمادگی داریم که شاخص‌های مربوط به آن را به صورت کمی برای مقایسه وضعیت زنان جهان با هم معرفی کنیم. عدالت جنسیتی به معنای مشابهت یا برابری زنان با مردان نیست. بلکه هدف از آن، فراهم آوردن شرایطی است که زنان و مردان، به حداکثر رشد بایسته (لایق) خود در هر زمینه برسند.

عدالت جنسیتی در مورد آموزش زنان، شامل رشد آگاهی‌های عمومی و نیل آنان به حداکثر سواد و دانش متناسب با ظرفیت‌ها و سطوح مختلف استعدادهای زنان، همچنین ایجاد تعامل میان انواع نقش‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی است. بی‌آنکه لازم باشد ضرورتا در این مسیر با مردان مقایسه شوند. به این ترتیب ریشه‌کن کردن بی‌سوادی زنان و پرورش استعدادهای آنان در طی کردن سطوح مختلف آموزشی، عدالت جنسیتی را به همراه می‌آورد. بر این اساس، کاهش نابرابری جنسیتی زنان با مردان، مرحله‌ای از مراحل نیل به عدالت جنسیتی است. در چارچوب منابعی که دولتها برای رشد و ارتقای مردان و زنان جامعه مصرف می‌دارند، عدالت آموزشی، یعنی اینکه همه زنان و مردان، متناسب با ظرفیت‌های انسانی خود، در مظان بهره‌مندی از امکانات آموزشی قرار گیرند، به مراتب عالی علمی پرسند و از دانش و معرفت سهم داشته باشند.

طبق آخرین آمار مربوط به سرشماری سال ۱۳۸۵ در جمهوری اسلامی ایران، توزیع نسبی زنان با سواد نسبت به جمعیت زنان بالای شش سال، ۸۰/۳۴ درصد برآورد شده که این رقم نسبت به سه دهه گذشته ۴۴/۸۶ درصد افزایش داشته است. توزیع نسبی زنان باسواد نسبت به کل باسوادان کشور در سال ۱۳۸۵، ۴۶/۶۸ درصد برآورد شده که این رقم طی سه دهه گذشته ۱۰/۳۴ درصد افزایش داشته است.

در جمهوری اسلامی ایران علاوه بر آموزش رسمی افراد واجباتعلیم، برای ریشه‌کن کردن بی‌سوادی در شهرها و به‌ویژه در روستاها، سوادآموزی در دو مرحله صورت می‌گیرد، مرحله اول شامل آموزش اساسی خواندن و نوشتن و حساب کردن است و مرحله بعد آموزش حرفه‌ای و شغلی، که به آن «سوادآموزی تابعی» گفته می‌شود.

در سوادآموزی تابعی، سواد از طریق آموزش مهارت‌های مورد نیاز ساکنان مناطق مختلف به مردم آموخته می‌شود. این امر توسط نهادهی به نام نهضت سوادآموزی در سطح کل کشور به اجرا درمی‌آید. براساس آخرین آمار منتشر شده از سوی نهضت سوادآموزی، تعداد سوادآموزان زن در سال ۱۳۸۵، یک میلیون و ۱۴۹ هزار و ۵۲۴ نفر بوده که این رقم نسبت به سال ۱۳۷۵، ۲۶/۵۳ درصد افزایش و نسبت به سال ۱۳۶۵، ۸۸/۷۵ درصد افزایش داشته است. توزیع نسبی سوادآموزان زن نسبت به کل سوادآموزان در سال ۱۳۸۵، ۸۵/۶۵ درصد برآورد شده که این رقم نسبت به دو دهه گذشته ۱۸/۸۱ درصد افزایش داشته است.

*کارشناس امور زنان

بررسی میزان آموزش زنان و ترکیب‌های جنسیتی در نظام آموزشی ایران

زنان پر تعداد در دانشگاه، کم‌فروغ در بازار کار

تنها ۱۳درصد از زنان در بازار کار نقش فعالی دارند

گروه زنان در آموزش عالی ایران پذیرفته شدند. از این سال تا سال ۱۳۴۰، سهم زنان به طور یکنواخت افزایش یافته است. در سال ۱۳۴۱ به دلیل سیاست‌های دولت وقت در خصوص نوین‌سازی و سیاست اجتماعی، پذیرش زنان در آموزش عالی به طور جهشی افزایش یافته و سهم زنان در آموزش عالی به طور فزاینده‌ای رو به رشد نهاده است. در سال ۱۳۵۰ جهش دیگری در مشارکت زنان در آموزش عالی اتفاق افتاد که در سال‌های بعد به پایداری رسید. این وضعیت تا وقوع انقلاب فرهنگی ادامه داشته است.

در این رابطه یعقوب انتظارى عضو هیات علمی موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی گفت: «بعد از انقلاب فرهنگی با وقوع جنگ تحمیلی، سهم زنان در آموزش عالی با اندکی افت مواجه شد. اما با اتمام جنگ، سهم زنان رو به رشد نهاد و از سال ۱۳۷۳ به بعد رشد فزاینده به خود گرفت، به طوری که با آغاز برنامه سوم توسعه، سهم زنان از سهم مردان پیشی گرفت.»

آمارهای رسمی منتشرشده از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و سازمان سنجش آموزش کشور، نشان می‌دهد در طول چندین سال برگزاری مداوم کنکور، قریب به ۲۸ سال دانشجویان پسر از لحاظ پذیرش در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و حتی از لحاظ فارغ‌التحصیلی از این مراکز پیش‌تاز بوده‌اند، به طوری که در این مدت سال به سال تعداد پذیرفته‌شدگان مرد نسبت به زن افزایش یافته است.

سال تحصیلی	سهم مردان از کل جمعیت دانشجویی کشور	سهم زنان از کل جمعیت دانشجویی کشور
۱۳۲۵-۲۶	۱۰۰	صفر
۱۳۴۴-۴۵	۷۶/۳	۲۳/۷
۱۳۵۶-۵۷	۶۹	۳۱
۱۳۷۹-۸۰	۵۲/۸	۴۷/۲
۱۳۸۵-۸۶	۳۶/۷۸	۶۳/۲۲
۱۳۸۹-۹۰	۵۳/۱	۴۸/۷

سال	تعداد زنان در هیات‌های علمی دانشگاه‌ها
۸۴	۷۴۳ نفر در دانشگاه‌های دولتی
۸۵	پنج‌هزار و ۳۴۷ نفر زن در کل دانشگاه‌های دولتی و آزاد
۸۷	۱۵ هزار و ۵۰۰ نفر در مراکز آموزش عالی دولتی
۸۸	۱۹۹۶ عضو هیات علمی دانشگاه

سال کنکور	تعداد کل پذیرفته‌شدگان در کنکور	تعداد پذیرفته‌شدگان زن
۱۳۷۵	۱۶۶۱۱۰ نفر	۱۲۴۵۸۲ نفر
۱۳۸۴	۳۴۰۵۲۶ نفر	۱۸۵۸۵۷ نفر
۱۳۸۷	۳۹۰هزار و ۹۳۵ نفر	حدود ۱۷۰ هزار نفر
۱۳۸۸	۵۲۴هزار و ۷۶۹ نفر	۳۲۸هزار و ۷۹۲ نفر
۱۳۸۹	یک‌میلیون و ۲۸۶هزار و ۸۱۳ نفر	۷۷۴هزار و ۲۰۲ نفر زن شرکت‌کننده

اما از سال تحصیلی ۷۷-۷۶ این روند تغییر می‌کند و این بار پیشتازی دانشجویان دختر در ورود به دانشگاه را نشان می‌دهد. تعداد دختران دانشجوی کشور از ۲۳درصد کل دانشجویان در سال ۵۷ به ۶۳درصد در سال ۸۵ رسید یعنی به یکباره طی ۲۷ سال حدود سه برابر افزایش یافت. همچنین تا قبل از سال ۱۳۸۹ سهم دختران از کل جمعیت دانشجویی کشور بیش از ۶۰درصد گزارش می‌شد.

مسعود هادیان‌دهکردی رییس موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی می‌گوید: «تعداد افرادی که در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ در دانشگاه‌های کشور ثبت‌نام کرده‌اند برابر یک‌میلیون و ۵۴۰هزار و ۴۰۸ نفر بوده است که ۴۸۷درصد آنها را خانم‌ها و ۵۱۷درصد را آقایان تشکیل می‌دادند.»

از سوی دیگر سعید قدیمی مدیر کل امور آموزشی وزارت علوم در تشریح آخرین ارزیابی‌ها از سهم دختران و پسران از جمعیت دانشجویی کشور معتقد است: «ترکیب جنسیتی دانشجویان در مجموع کل مقاطع تحصیلی ۵۰درصد مرد و ۵۰درصد زن است. البته در برخی دانشگاه‌ها ممکن است نسبت دختران و پسران متفاوت باشد؛ یعنی ترکیب جنسیتی در یک دانشگاه به سمت دختران و در دانشگاه دیگر به سمت پسران سنگینی کند، اما در مجموع وضعیت جنسیتی دانشجویان دختر و پسر در آموزش عالی کشور نشان می‌دهد که تعداد دختران و پسران برابر هستند.»

مدیرکل امور آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می‌افزاید: «در دانشگاه‌های دولتی تعداد دانشجویان دختر بیشتر از دانشجویان پسر است، اما در دانشگاه‌های غیردولتی این نسبت دقیقاً عکس می‌شود. با این حال بر خلاف آنچه که به ظاهر عنوان می‌شود، تفاوت نسبت جنسیتی در ترکیب دانشجویی کشور چندان محسوس نیست.»

نگاهی جهانی به آموزش زنان در ایران

امسال، هفته اقدام جهانی برای آموزش، بر اساس آموزش زنان و دختران متمرکز شده است. بر اساس آمارهای جهانی، اکنون ۵۳درصد از کودکانی که به آموزش دسترسی ندارند دختران هستند. فقر، تجاوز و درگیری‌های نظامی، سبب خانگی‌نشی بسیاری از دخترانی که به مدرسه می‌روند شده است. آنها باید از ترس جان‌شان یا مورد سوءاستفاده قرار گرفتن، در خانه بمانند و از آموزش بی‌بهره شوند.

با این حال مدیر بخش آموزش یونیسف در ایران می‌گوید: «اگر قرار باشد تا سال ۲۰۱۵، به اهداف توسعه هزاره سازمان ملل برسیم، باید به تلاش‌هایمان برای دستیابی زنان و دختران به فرصت‌های آموزشی شدت ببخشیم.» به باور خاتم دورستن، به مدرسه فرستادن دختران، به اقدامات جدی و پشتیبانی سیاسی نیاز دارد. همچنین، پس از فرستادن دختران به مدرسه، باید به نیازهای آنها توجه شود تا بتوان برای آنها امکان ادامه تحصیل و ماندن در مدرسه را فراهم کرد.

آموزش دختران تنها زندگی آنها را دگرگون نمی‌کند، بلکه سبب دگرگونی در خانواده‌ها، اقتصاد اجتماعی می‌شود که زنان و دختران در آن زندگی می‌کنند. برای کردن فرصت آموزش برای زنان، ابزار موثری برای مبارزه با فقر و بیماری‌هاست. در دو دهه گذشته، شمار کودکانی که آموزش دسترسی دارند، بیشتر شده است. در سال ۱۹۹۹، ۱۱۵ میلیون کودک مدرسه نمی‌رفتند، اما در سال ۲۰۰۸، این شمار به ۶۷میلیون کودک رسید. این پیشرفت در کشورهای پایین صحرای آفریقا و جنوب آسیا چشمگیرتر است.

یونیسف و سازمان‌های هم‌کارش، پروژه‌های گوناگونی را برای همه‌گیر کردن برابری در آموزش در دست دارند از جمله پروژه بازگشت به مدرسه، برداشتن شهریه‌های مدرسه‌ها، رانندازی مدرسه‌های دوست‌دار کودک و ترویج آموزش پیش‌دبستانی.

یونیسف همچنین پروژه‌ای را برای رانندازی دوباره مدرسه‌ها پس از بحران‌های طبیعی و اجتماعی در دست اجرا دارد.

آرشیو

سهمیه زنان

در کنکور دستیاری حذف شد

■ معاون آموزشی وزارت بهداشت گفت: «سهمیه زنان در دوره دستیاری حذف شده است و آنچه از قانون مصوب مجلس شورای اسلامی و اصلاحات شورای نگهبان مستفاد می‌شود، تنها اختیاراتی است که برای پیش‌بینی نیازهای مناطق محروم در نظر گرفته شده است.»وی افزود: «تا زمانی که مصوبات مجلس از مسیر قانونی به ما نرسد ما نمی‌توانیم آن را اجرا کنیم و همچنین درصورتی که قانونی مستلزم آیین‌نامه اجرایی باشد، باید آیین‌نامه آن را نیز تدوین کرد که بنظر می‌رسد درمورد طرح عدالت آموزشی این موضوع مصداق دارد.»حقوقی خاطرنشان کرد: «در مورد همه امور مربوط به آزمون دستیاری در سال آینده، وزارت بهداشت در زمان منقضي به به هنگام، ما را به داوطلبان اطلاع می‌دهد.»معاون آموزشی وزارت بهداشت در مورد سهمیه‌های دوره دستیاری خاطرنشان کرد: «در طول فرصت‌هایی که وجود دارد از نظر سهمیه‌های دستیاری، وزارت بهداشت تابع نظر مجلس شورای اسلامی و مراجع دیگری که حق ورود به این بحث را دارند، است.»دبیر شورای آموزش پزشکی و تخصصی گفت: «شورای آموزش پزشکی و تخصصی تا زمانی که مصوبه خاصی حق قانونی آن را لغو نکرده است، حق ورود به این بحث را دارد و قوانین این کشور لازم‌الاجرا است. ظرفیت‌های پذیرش آزمون و سهمیه‌بندی‌های نیز تابع نظرات شورای آموزش پزشکی و تخصصی است.»

زنان ۶۰درصد داوطلبان کنکور ۹۰

■ مشاور عالی سازمان سنجش آموزش کشور با اشاره به اتمام مهلت ثبت‌نام مجدد برای داوطلبان کنکور ۹۰، درخصوص تعداد نهایی متقاضیان، گفت: «یک میلیون و ۱۲۶ هزار نفر در کنکور ۹۰ ثبت‌نام کرده‌اند که حدود ۹۴۸هزار و ۶۱۲ نفر از این تعداد، قبلا ثبت‌نام کرده بودند.»حسین توکلی اظهار کرد: «از یک‌میلیون و ۱۳۶ هزار نفر نفر ثبت‌نام‌کننده در کنکور سراسری، ۶۰ درصد داوطلبان را زنان و مابقی را مردان تشکیل می‌دهند.»توکلی اظهار کرد: «آزمون سراسری ۹۰ در روزهای ۹ تا ۱۱ تیر سال آینده برگزار و نتایج اولیه آزمون در دهه دوم مرداد و نتایج نهایی آزمون نیز در نیمه دوم شهریور اعلام خواهد شد.»

آمار تحصیل زنان

در دانشگاه‌های خصوصی

■ رییس مرکز آزمون دانشگاه آزاد در ارتباط با آمار کلی داوطلبان شرکت‌کننده در آزمون سراسی غیرپزشکی سال ۹۰، گفت: «در گروه آزمایشی ریاضی، فنی و مهندسی ۲۸درصد زن، ۶۲درصد مرد و تعداد کل ۳۳۲ هزار و ۱۳۵ نفر، در گروه آزمایشی علوم تجربی، کشاورزی و دامپروزی با ۷۱درصد زن، ۲۹درصد مرد و تعداد کل داوطلب ۱۰۳ هزار و ۸۶۰ نفر، در گروه آزمایشی علوم انسانی ۵۲درصد زن، ۴۸درصد مرد و تعداد کل داوطلب ۱۹۸ هزار و ۷۲۱ نفر، در گروه زبان‌های خارجی ۴۴درصد زن، ۲۶درصد مرد و تعداد کل داوطلب ۱۶ هزار و ۷۰۸ نفر، در گروه آزمایشی هنر ۷۱درصد زن، ۲۹ درصد مرد و تعداد کل داوطلب هفت‌هزار و ۵۶۵ نفر است.»وی اظهار داشت: «همچنین در گروه علوم پزشکی، ۷۱درصد زن و ۲۹درصد مرد شرکت کرده‌اند و تعداد کل داوطلب ۹۷۵ هزار و ۹۷۵ داوطلب است.»وی افزود: «جمع کل داوطلبان ۸۷۴هزار و ۹۶۴ است که از این تعداد ۵۱۴درصد زن و ۴۶درصد مرد هستند.»

سرفصل‌ها و متون

رشته مطالعات زنان تغییر می‌کند

■ ۲۵ دی ۱۳۸۹: معاون آموزش و فرهنگی مرکز امور زنان و خانواده ریاست‌جمهوری گفت: «سرفصل‌ها و متون رشته مطالعات زنان به‌منظور تطبیق آن با رویکرد اسلامی تغییر می‌کند.»هراسجادی با بیان اینکه رشته مطالعات زنان در زمان دولت اصلاحات مصوب شد، گفت: «این رشته ابتدا در دانشگاه تهران ایجاد شد و بعد در سایر دانشگاه‌های کشور از جمله دانشگاه آزاد، شاهد تدریس این رشته بودیم.»وی خاطرنشان کرد: «دولت نهم با روی کارآمدن خود تصمیم گرفت تا سرفصل‌ها و متون رشته مطالعات زنان را تغییر دهد، ولی هنوز موفق به این کار نشده است.»اگرچه مرکز امور زنان و خانواده ریاست‌جمهوری در بخش آموزش و پژوهش برای تغییر این سرفصل‌ها و متون، اقداماتی را انجام داده و با یک موسسه علمی و پژوهشی درخصوص تدوین این سرفصل‌ها و متون صحبت‌هایی را انجام داده است.»

حذف رشته‌های درسی

در دانشگاه‌ها اشکالی ندارد

■ ۲۵ بهمن ۱۳۸۹: معاون آموزشی وزارت علوم با اشاره به اینکه در برخی از رشته‌های علوم انسانی نیازمند تجدیدنظر و بازنگری هستیم، گفت: «در رشته مطالعات زنان باید بازنگری‌هایی صورت بگیرد، چراکه ما در متون اسلامی آموزه‌های زیادی درباره زنان داریم که می‌توان از آن استفاده کرد.»حسین نادری‌منش، در پاسخ به این سوال که وقتی دانشگاه‌ها اقدام به حذف یا محدود کردن رشته‌هایی از قبیل مطالعات فرهنگی و مطالعات زنان کرده‌اند، آیا وزارت علوم قصد جلوگیری از این اقدام را دارد یا نه، گفت: «دانشگاه‌ها با توجه به قوانینی که وجود دارد می‌توانند رشته‌ای را از محدوده درسی خود حذف کنند و این امر به خود دانشگاه‌ها و نحوه تصمیم‌گیری آنها مربوط می‌شود.»